

UOT 581.9

SENOPOPULYASIYA SƏVİYYƏSİNDƏ TƏDQIQ OLUNAN BƏZİ PAXLALI BİTKİLƏRİN YEM BAZASININ MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİNDƏ ROLU*

Z.C.MƏMMƏDOVA

*Bakı Dövlət Universiteti, Z.Xəlilov küç, 23, AZ1148, Bakı, Azərbaycan;
zulfiyya_m@rambler.ru*

THE ROLE OF SOME LEGUMINOUS PLANTS STUDIED AT THE LEVEL OF CENOPULATION IN THE STRENGTHENING OF THE FODDER BASE

Z.J.MAMMADOVA

Baku State University; zulfiyya_m@rambler.ru

In the article, along with evaluation of cenopopulations of some legumes spread in different botanical-geographical districts of Azerbaijan (*Astragalus aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V. croceae* Desf., *V. alpestris* Stev., *V. sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch, *Medicago glutinosa* Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC) during 2007-2018, their economic importance in the phytocenoses has been determined and the recommendations were given on their role in the strengthening of the fodder base.

During the research it was determined that the current state of the area of distribution for *V. sativa* in the grassland vegetation type was unsatisfactory. The pastures in the area are in the degradation state of the 3rd degree. Due to a spontaneous character of cattle grazing in the areas of distribution of *Astragalus aduncus* and *Vicia alpestris* the most part of the steppe and alpine grassland pastures of Azerbaijan flora are in the 3rd and 4th degree degradation state. If the protection measures are not taken in time, these areas will turn into unsuitable sites for fodder base in future. Legumes, along with cereals, have always played an important role in the feed ration.

It would be more rational to use *V. sativa* more extensively to create a solid fodder base on the Absheron Peninsula. The introduction of *Astragalus aduncus* in the lowlands of Azerbaijan and its use in animal husbandry is promising. If this species is grown in winter pastures, high grass yields can be obtained. High grass yields can also be obtained from *Medicago glutinosa*, *Trifolium caucasicum*, *Vicia croceae*, *V. sepium* species.

Açar sözlər: dominant, fitosenoz, deqradasiya, protein, azot

Ключевые слова: доминант, фитоценоз, деградация, протеин, азот

Keywords: dominant, phytocenosis, degradation, protein, nitrogen

Giriş. Paxlalı bitkilər xalq və kənd təsərrüfatında müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edilir, iqtisadi cəhətdən yalnız taxılkimilərdən sonra ikinci yer tutur. Paxlalı bitkilər taxılkimilərlə birgə yem rasionunda bütün dövrlərdə və dünya xalqlarının həyatında mühüm rol oynamış və oynamaqdadır [11; 13]. Respublikamızda kənd təsərrüfatında heyvandarlığın inkişafında, bol yem bazasının yaradılmasında, yay, qış otlaqlarının yaxşılaşdırılmasında, əkin sahələrinin azotla zənginləşdirilməsində paxlalı bitkilərin böyük elmi və praktiki əhəmiyyəti vardır [1; 3; 4; 8]. İntensiv otarılma, antropogen təsirlər və ekoloji tarazlığın pozulması son dövrlərdə çəmən və otlaqların müxtəlif dərəcəli deqradasiyasına səbəb olur [5; 7; 9; 10]. Bu da həmin növlərin yayılma areallarının daral-

* Məqalə dərc edilmək üçün b.ü.f.d., dosent S.M.Məmmədova tərəfindən tövsiyə edilmişdir.

masına və növün məhv olmasına gətirib çıxaran başlıca amillərdəndir. Aparılan tədqiqatlar zamanı senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq olunan bəzi paxlalı bitkilərin yem bazasının möhkəmləndirilməsində rolu müəyyənləşdirilmişdir.

Material və metodlar. Tədqiqatın materialı olaraq Azərbaycan florasında yayılmış paxla-çiçəklilər sırasına aid, senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq olunan bəzi növlər (*Astragalus aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V.croceae* Desf., *V.alpestris* Stev., *V.sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch, *Medicago glutinosa* Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC.) götürülmüşdür. Tədqiqat işi 2007-2018-ci illərdə Azərbaycanın müxtəlif iqtisadi-coğrafi bölgələrində (Naxçıvan MR, Abşeron, Alazan-Əyrçay, Kür-Araz ovalığı və s.) aparılmışdır.

Tədqiq olunan növlərin senopopulyasiyalarının qiymətləndirilməsi öyrənilərkən T.A.Rabotnov, A.A.Uranov və onların məktəblərinin işləyib hazırladıqları metodlardan istifadə edilmişdir [15; 16; 19; 20]. Geobotaniki və florostik tədqiqatlar zamanı isə ümumi qəbul olunmuş geobotaniki metodlardan, həyati formaların öyrənilməsində, o cümlədən nadir və nəslə kəsilməkdə olan növlərin sistemativ taksonlar üzrə təyin edilməsində bir çox metodlardan istifadə edilmişdir [2; 14; 17; 18; 21; 22].

Nəticələr və onların müzakirəsi. Qış otlaqlarında yem ehtiyatının əsasını başlıca olaraq efemerlər, yəni qısa vegetasiya dövrü olan birillik bitkilər təşkil edir. Bu efemerlərin sırasında paxlalı bitkilərdən lərgə (*Vicia* L.) cinsinin senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq edilən növləri də özünəməxsus yer tutur. Cinsin senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq edilən əkin lərgəsi (*Vicia sativa* L.) növü alağ otu kimi üzümlüklərdə, bağlarda, əkin sahələrinin kənarlarında, xam torpaqlarda, vələmir, arpa və başqa taxıl bitkilərinin əkin sahələrində bitir. Bu növə dəniz səviyyəsindən 1800 m-ə qədər hündürlükdə rast gəlinir. Təbii şəraitdə cücərtiləri payızda çıxdığına görə qışlıq bitki hesab olunur. Ən yaxşı birillik paxlalı yem bitkisidir. Yem dəyərliliyinə və tərkibindəki proteinin miqdarına görə əkin lərgəsi çəmən yoncasına və qara yoncaya oxşayır. Ədəbiyyat məlumatlarına görə əkin lərgəsinin toxumlarının tərkibində 30%-ə qədər xam protein, qlükoz şəklində sinil turşusunun miqdarı 0,027-0,067% olur. Bitkinin tam inkişafının axırına qədər isə sinil turşusunun miqdarı tamamilə azalır. Ev quşlarının yemlənməsində geniş istifadə olunur. Üyüdülmüş şəkildə yemlərə qarışdırılaraq mal-qaraya verilir və onlar tərəfindən çox həvəslə yeyilir. Əkin lərgəsi taxılkimilər fəsiləsinin nümayəndələri ilə birlikdə, yaş kütlə və quru ot şəklində də mal-qaranın bütün növləri tərəfindən yaxşı yeyilir. Ayrı yeyilərkən acı dad verir. Lərgə-vələmir, lərgə-arpəotu qoyunlar tərəfindən həvəslə yeyilir [1; 11; 13; 21]. Ən qiymətli yem bitkilərindən olduğu üçün kənd təsərrüfatında, xüsusilə suvarılan aran rayonlarında becərilir.

Aparılan senopopulyasiya tədqiqatları zamanı müəyyən edilmişdir ki, *V.sativa* L. növünün çala-çəmən bitkilik tipində yayıldığı ərazilərin müasir vəziyyəti qənaətbəxş deyildir. Ərazidəki otlaq sahələri 3-cü dərəcəli deqradasiya vəziyyətindədir. Ona görə də vaxtında mühafizə tədbirləri görülməzsə, gələcəkdə yem bazası üçün həmin ərazilər yararsız sahəyə çevriləcəkdir. Tədqiqat ərazilərindən biri olan Abşeron yarımadasında isə möhkəm yem bazasının yaradılmasında əkin lərgəsindən geniş istifadə etmək daha məqsədəuyğun olardı.

Vicia L. cinsinin senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq olunan *Vicia croceae* növü silos üçün, *V.sepium* növü isə qiymətli yem bitkisi olduğuna görə kənd təsərrüfatında heyvandarlığın inkişafında mühüm əhəmiyyətə malikdirlər. *V.sepium* növünün Alazan-Əyrçay ərazilərində senopopulyasiyalarının tədqiqi zamanı yaş spektrləri müəyyənləşdirilərkən, onların generativ dövrdə mal-qara tərəfindən daha həvəslə yeyilməsi müşahidə edilmişdir. Aydın olmuşdur ki, generativ yaş dövründə həddindən artıq otarılma *V.sepium* növünün senozda miqdarını azaldır. Ona görə də bu

ərazilərdə rast gəlinən otlaq sahələrində yem bazalarının möhkəmləndirilməsi üçün otarılmanın qanunauyğun şəkildə aparılması məsləhətdir.

Tədqiqatlar zamanı aydın olmuşdur ki, *Astragalus glycyphyllos*, *A. aduncus* və *Vicia alpestris* növlərinin yayıldığı ərazilərdə mal-qaranın otarılmasının kortəbii yolla aparılması nəticəsində Azərbaycan florasının bozqır və alp çəmən otlaqlarının bir çox sahələri də 3-4-cü dərəcəli deqradasiya vəziyyətindədir. Həmçinin məlum olmuşdur ki, Xəzəryanı sahələrdə və Kür-Araz ovalıqlarında səhrələşmə proseslərinin artması biomüxtəlifliyin kəskin dərəcədə dəyişilməsinə səbəb olan amillərdəndir.

Medicago glutinosa Bieb. növünün senopopulyasiyaları tədqiq olunan çəmənli bozqırlar bitkilik tipindəki fitosenozlardan səmərəsiz istifadə olunması və yaxşılaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməməsi nəticəsində yay otlaq sahəsində torpaq bitki örtüyü deqradasiyaya uğramış, bir çox faydalı yem bitkiləri, eləcə də endemik, nadir və nəslə kəsilməkdə olan növlər məhv olma təhlükəsi qarşısında qalmış və ekoloji mühitdə tarazlığın pozulması üçün şərait yaranmışdır. Odur ki, belə neqativ proseslərin davam etməsinin qarşısını almaq məqsədilə elmi əsaslarla fitoekoloji tədbirlər sistemi hazırlanmışdır.

Senopopulyasiyaları tədqiq olunan Qafqaz üçyarpaq yoncası da (*Trifolium caucasicum* Tausch) qiymətli yem bitkisi olub, balvermə xüsusiyyətinə malikdir və xalq təbabətində tənəffüs yollarının xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur.

Paxladən cinsinin senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq olunan *Astragalus aduncus* növü qiymətli yem bitkisi olub, istər yaş kütlə halında, istərsə də quru ot halında həvəslə yeyilir. Ona görə də bitkinin yayıldığı ərazilərdə mal-qaranın otarılması generativ yaş mərhələsindən sonra həyata keçirilməlidir.

Bu növün Azərbaycanın aran rayonlarına introduksiya olunması və heyvandarlıqda istifadəsi, o cümlədən qış otlaqlarında becərilməsi yüksək məhsul əldə etmək üçün perspektivlidir. Yüksək məhsul əldə etmək üçün bitkinin toxumunun iqlimi quru olan rayonlardan yığılaraq, payız aylarında yarımşəhralı qış otlaqlarında səpilməsi məsləhətdir.

Qeyd olunan hər bir paxlalı bitkinin ehtiyatını qorumaq üçün toxumladıqdan sonra yem bitkisi kimi istifadə etmək olar. Həmçinin toxumlarını toplayıb, təsərrüfat sahələrini artırmaqla onların nəsilinin kəsilməsinin və məhv olmasının qarşısını almaq olar. Tədqiq olunan paxlalı bitkilərin yayıldığı ərazilərdə-daşlıq substratlarda, sərt enişli yamaclarda vacib ekoloji faktorlardan hesab olunan, rütubətin saxlanılmasında mühüm rol oynayan növlərin aradan çıxması da paxlalı bitkilərin inkişafına mənfi təsir göstərir.

Müasir dövrdə ən aktual problemlərdən biri də otlaq bitkilərinin toxum vermə dövründə kütləvi otarılmasıdır ki, bu da növün senopopulyasiyasının tamamlanmamasına gətirib çıxarır. Bu proses müəyyən zaman ərzində həmin ərazidə bitki örtüyünün seyrəkləşməsinə və məhv olmasına səbəb olur. Həddindən çox otarılma katastrfik hadisələrlə nəticələnən eroziyaların artmasına, torpaq sürüşmələrinə, iri torpaq çatlarının yaranmasına, aşınmaların aktivləşməsinə səbəb olur. Nəticədə baş verən bu proseslər təbii fitosenozların sıradan çıxmasına və onların bərpasının qeyri-mümkünlüyünə səbəb olur.

Təsərrüfatlara tövsiyə kimi nadir və nəslə kəsilməkdə olan, adı «Qırmızı Kitab»a düşən bitkilərin qorunması, mühafizəsi məsələləri üçün qeyd etmək olar ki, senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq olunan paxlalı bitkilərin (*Astragalus glycyphyllos* L., *A. falcatus* Lam., *A. kubensis* Grossh., *A. aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V. croceae* Desf., *V. alpestris* Stev., *V. sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch, *Medicago glutinosa* Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC., *Albizzia*

julibrissin L.) geniş sahələrdə becərilməsi respublikada yem bazasını gücləndirər, balverən bitkilər olduqları üçün arıçılığın inkişafında, quraqlığa davamlı bitkilər olduğundan səhralaşmış ərazilərdə yem ehtiyatlarının bərpa olunmasında, torpağın azotla zənginləşdirilməsində, erroziya proseslərinin qarşısının alınmasında geniş istifadə edilə bilər.

Qeyd etdiyimiz paxlalı bitkilərin istər insan həyatında, istərsə də xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində olan əhəmiyyətini nəzərə alaraq onların qorunması üçün əməli tədbirlərin görülməsi vacibdir [7; 9; 17]. Təbiətin mühafizə məsələsinə ölkəmizdə ümumxalq, ümumdövlət əhəmiyyətli çox vacib bir məsələ kimi baxılır. Məhz bu baxımdan təbiətin yaşıl sərvətlərinin, xüsusilə də nəslə kəsilməkdə olan bitkilərin qorunub saxlanması, onların sayının artırılması qarşıda duran başlıca məsələlərdən biri olmalıdır. Bu bitkilərin yaşıl kütləsi, quru otu, samanı, silosu yüksək yem keyfiyyətinə malik olub, zülal, protein, yağ, müxtəlif vitaminlər və mineral maddələrlə zəngindir. Qiymətli yem olmaqla yanaşı bu bitkilər həm də torpağın strukturunu yaxşılaşdırmaq, münbitliyini artırmaq, azot gübrələri ilə zənginləşdirmək və humus qatını yaratmaq qabiliyyətinə də malikdirlər [1;3;4;11].

Nəticə. Antropogen təsir, global iqlim dəyişikliyi və s. səbəblərdən Azərbaycanın bitki örtüyündə bir çox növlərin biomüxtəlifliyinin qorunması aktual məsələ olaraq Respublikanın Milli Stratejiya və Fəaliyyət Planına daxil edilmişdir. Buraya paxlakimilər fəsiləsinin yem əhəmiyyətli növləri də daxildir. Belə ki, müasir dövrdə senopopulyasiya səviyyəsində iş aparılmadan bitkilərin qorunmasına, bioloji ehtiyatlardan səmərəli istifadəyə dair əməli tədbirlərin hazırlanması mümkün deyildir. Bu baxımdan tərəfimizdən paxlakimilər fəsiləsinə aid *Astragalus aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V. croceae* Desf., *V. alpestris* Stev., *V. sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch, *Medicago glutinosa* Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC. növləri senopopulyasiya səviyyəsində tədqiq edilmişdir. Senopopulyasiya səviyyəsində apardığımız tədqiqatlardan aydın olmuşdur ki, bu bitkilərin ontogenetik strukturunun öyrənilməsi onların inkişaf prosesinin hansı mərhələsində, yəni hansı yaş dövründə məhv olmalarının səbəblərini araşdırmağa, aradan qaldırmağa, yaxud da azaltmağa imkan verir.

Aparılan tədqiqatlardan belə nəticəyə gəlinmişdir ki, bu növlərin senopopulyasiya səviyyəsində tədqiqi yüksəkməhsuldar və keyfiyyətli biçənlər yaradılmasında, yem bazasının möhkəmləndirilməsində, kənd təsərrüfatında maldarlığın inkişafında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd olunanları nəzərə alaraq bu növlərin ehtiyatının artırılması, səmərəli istifadəsi təmin olunması məqsədəuyğundur.

Ədəbiyyat

1. Abbasov N.K. Naxçıvan Muxtar Respublikasının yay otlaqlarının paxlalı yem bitkiləri, onların bioekoloji, fitosenoloji xüsusiyyətləri və məhsuldarlığı // Biol. ü.f.d. diss. avtoref. Bakı, 2014. 21 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki və göbələk növləri. İkinci nəşr. Bakı: "Şərq-Qərb" nəşriyyatı, 2013. 676 s.
3. Hacıyev V.C. Azərbaycanın yüksək dağlıq bitkiliyinin ekosistemi. Bakı: Elm, 2004. 132 s.
4. Hacıyev V.C., Musayev S.H. Azərbaycanın paxlalı bitkiləri (sistematikas, ekologiyası, fitogeniyası, təsərrüfat əhəmiyyəti və s.). Bakı: Elm, 1996. 112 s.
5. İbadullayeva S.C., Mövsümova N.V. Düzdəğ fitosenoloji kompleksində *Salvia limbata* növünün populyasiyalarının qiymətləndirilməsi və məhsuldarlığı //AMEA xəbərləri. Biol. elm. ser., 2011, cild 66, №1, s.106-111.
6. İsmayılova Z.M., Quliyeva R.Z. Kiçik Qafqazın şimal-şərq hissəsində bəzi taxılların senopopulyasiyaları və mühafizəsi // "Kimya və biologiyanın müasir problemləri" mövzusunda Beynəlxalq Elmi

- Konfransın materialları. Gəncə, 2014, s.14-18.
7. Qurbanov E.M., Məmmədova Z.C. *Trifolium caucasicum* Tausch növünün senopopulyasiyalarının həyatiliyinin qiymətləndirilməsi // AMEA Botanika İnstitutu və Azərbaycan Botaniklər cəmiyyətinin akademik Vahid Cəlal oğlu Hacıyevin 90 illiyinə həsr edilmiş konfrans materialları / Red. N. Line. 20-21 iyun, Bakı, 2018, s.267-269.
  8. Məmmədova Z.C. Əkin lərgəsi (*Vicia sativa* L.), narıncı lərgə (*V.crocea* Desf.), dağ lərgəsi (*V.alpestris* Stev.) və çəpər lərgəsi (*V.sepium* L.) növlərinin senopopulyasiyasında fərdlərin həyatiliyinin öyrənilməsi // AMEA Gəncə Regional Elmi Mərkəzi, Xəbərlər məcmuəsi № 46. Gəncə, 2011, s.12-14.
  9. Məmmədova Z.C. Paxladən (*Astragalus* L.) cinsinin şirinyarpaq paxladən (*Astragalus glycyphyllys* L.) və çinmeyvə paxladən (*Astragalus falcata* Lam.) növlərinin yaş spektrlərinin öyrənilməsi // AMEA Botanika İnstitutunun elmi əsərləri, XXIX cild. Bakı: Elm, 2009, s.346-348.
  10. Novruzov V.S., Quliyeva R.Z. Kiçik Qafqazın Yüksək Dağlığında *Alopecurus laguroides* Ball, *Alopecurus vaginatus* (Willd) Palld. ex Kunth növlərinin senopopulyasiyalarının biomorfoloji xüsusiyyətləri // AMEA Gəncə Regional Elm Mərkəzi, Xəbərlər Məcmuəsi № 48. Gəncə, 2012, s. 3-7.
  11. Ларин И.В., Работнов Т.А. Кормовые растения сенокосов и пастбищ СССР // Докл.ВАСХНИЛ. Т. 2, 1951, с. 758-764.
  12. Литвинская С.А. Кавказ и его фитосоциологическая роль в сохранении биоразнообразия // Биоразнообразие и интродукция растений / Материалы 75-летию Центрального Ботанического Сада НАН Азербайджана. Баку, 23-24 сентября, 2009. I часть, с. 15-20.
  13. Никифорова О.Д. Семейство Fabaceae // Конспект флоры Азиатской России: Сосудистые растения. Новосибирск: Наука, 2012, с. 229-261.
  14. Полевая геоботаника. Под ред. Б.М.Лавренко и А.А.Корчакина. М.-Л.: Наука, т. 1-5 (1959-1976)
  15. Работнов Т.А. Методы изучения семенного размножения травянистых растений в сообществах // Полевая геоботаника, 1960. Т. 2, с. 20-40.
  16. Работнов Т.А. Жизнеспособные семена в почвах природных биогеоценозов // Бюлл. Моск. о-ва испытателей природы. Отд. биол., 1986. Т. 3. с. 3-18.
  17. Санданов Д.В., Кривенко Д.А. Астрагал шелковистоседой – *Astragalus sericeocanus* Gontsch. // Красная книга Республики Бурятия: редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных, растений и грибов. Улан-Удэ: Изд-во БНЦ СО РАН, 2013. с. 518-519.
  18. Серебрякова Т.Н., Соколова Т.Г. Ценопопуляции растений (основные понятия и структура). М.: Наука, 1976. 216 с.
  19. Уранов А.А. Онтогенез и возрастной спектр популяций цветковых растений. М.: Наука, 1967. с. 3-8.
  20. Уранов А.А. Возрастной спектр фитоценопопуляций как функция времени и энергетических волновых процессов // Биол. науки, 1975, №2, с. 7-34.
  21. Флора Азербайджана. Баку: Изд-во АН Азерб. ССР. Т. I-VIII (1950-1961)
  22. Ценопопуляции растений. М.: Наука, 1977. 133 с.

SENOPOPULYASIYA SƏVIYYƏSİNDƏ TƏDQIQ OLUNAN BƏZİ PAXLALI BİTKİLƏRİN YEM BAZASININ MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİNDƏ ROLU

Z.C.MƏMMƏDOVA

Bakı Dövlət Universiteti; zulfıyya_m@rambler.ru

Məqalədə 2007-2018-ci illərdə Azərbaycanın müxtəlif botaniki-coğrafi rayonları (Naxçıvan MR, Abşeron, Alazan-Əyrçay, Kür-Araz ovalığı və s.) üzrə yayılmış paxlalı bitkilərdən *Astragalus aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V.crocea* Desf., *V.alpestris* Stev., *V.sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch,

Medicago glutinosa Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC. növlərinin senopopulyasiyalarının qiymətləndirilməsi aparılarkən, onların rast gəlinəyi fitosenozlarda təsərrüfat əhəmiyyətləri də müəyyənləşdirilmiş və yem bazasının möhkəmləndirilməsində rolları haqda tövsiyələr verilmişdir.

**РОЛЬ НЕКОТОРЫХ ВИДОВ БОБОВЫХ РАСТЕНИЙ ИЗУЧЕННЫХ
В ЦЕНОПОПУЛЯЦИОННОМ УРОВНЕ В УКРЕПЛЕНИИ КОРМОВОЙ БАЗЫ**

З.ДЖ.МАМЕДОВА

Бакинский Государственный Университет; zulfiyya_m@rambler.ru

В статье дана оценка ценопопуляций бобовых растений *Astragalus aduncus* Willd., *Vicia sativa* L., *V. croceae* Desf., *V. alpestris* Stev., *V. sepium* L., *Trifolium caucasicum* Tausch, *Medicago glutinosa* Bieb., *Caragana grandiflora* (Bieb.) DC. распространенных в различных ботанических и географических регионах (Нахичеванская АР, Апшерон, Алазань-Агричай, Кура-Араксинская низменность и др.) Азербайджана в 2007-2018 гг., были также выявлены хозяйственные пользы фитоценозов и даны рекомендации по его роли в укреплении кормовой базы.